

УДК 656.2:338

Марина Белінська

**МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗПОДІЛУ ДОХОДІВ
ВІД ПАСАЖИРСЬКИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ РІЗНИХ СУБ'ЄКТІВ
ГОСПОДАРЮВАННЯ**

Досліджуються існуючі процеси розподілу доходів від пасажирських перевезень в автоматизованих системах залізничного транспорту України. Запропоновано перехід на розподіл доходів суб'єктам господарювання, що задіяні у цих перевезеннях: перевізники, власники вагонів – за складовими перевізного процесу.

Ключові слова: доходи, розподіл, пасажирські перевезення, квиток, плацкарта.

Исследуются существующие процессы распределения доходов от пассажирских перевозок в автоматизированных системах железнодорожного транспорта Украины. Предложено переход на распределение доходов хозяйствующим субъектам, которые задействованы в этих перевозках: перевозчики, собственники вагонов – за составляющими перевозочного процесса.

Ключевые слова: доходы, распределение, пассажирские перевозки, билет, плацкарта.

We study the existing processes of distribution of passenger revenue in automated systems for railway transport of Ukraine. Transition to revenue sharing business entities that are involved in these transportation: carriers, owners of cars, components for the transportation process is proposed.

Keywords: income distribution, passenger transportation, ticket, reserved seat.

Постановка проблеми. Пасажирські перевезення на залізничному транспорті є нерентабельним видом діяльності, незважаючи на заходи, що здійснює Укрзалізниця щодо оптимізації як самого перевізного процесу, так і експлуатаційних витрат у сфері пасажирських перевезень. За підсумками 2012 р. економічна ситуація в пасажирському господарстві стабілізувалася та на 200 млн грн збитки було зменшено [1]. В першому півріччі 2013 р. зафіксовано позитивну динаміку – зменшення збитків по пасажирських перевезеннях у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. При цьому слід зазначити, що витратна частина постійно збільшується через здорожчання товарно-матеріальних цінностей, енергоресурсів тощо. Збитки від пасажирських перевезень покриваються за рахунок прибуткових вантажних перевезень. Для забезпечення сталого розвитку цієї підгалузі транспорту треба ліквідувати зазначене перехресне субсидування. Це один з заходів, який передбачено здійснити при проведенні реформування залізничного транспорту України. Отже, в умовах проведення активних реформ залізничної галузі виникає необхідність в перегляді та внесенні відповідних змін в нормативно-правові та розпорядчі

© Белінська М. Г., 2013

документи України та Укрзалізниці, що регламентують визначення доходів від пасажирських залізничних перевезень різними суб'єктами господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Доходи учасників пасажирських залізничних перевезень прямо залежать від ціноутворення на такі перевезення. Дослідження теоретико-методологічних та практичних аспектів ціноутворення на залізничному транспорті знайшли відображення у роботах таких вчених та практиків, як С. Ю. Вітте, А. В. Крейнін, Н. М. Колесникова, Л. М. Мазо, Д. А. Мачерет, В. К. Мироненко, В. І. Пасічник, А. В. Перепелюк, Л. С. Рогачева, Н. В. Чебанова, В. В. Чорний та багато інших [2-5]. Проте методологія розподілу доходів від пасажирських залізничних перевезень між учасниками в умовах реалізації Програми реформування залізничного транспорту країни залишається недосконалою та потребує ґрунтовних досліджень.

Метою викладеного матеріалу є визначення основних принципів формування доходів від пасажирських перевезень, дослідження процесу формування доходів в автоматизованих системах залізничного транспорту та контролю достовірності й повноти розподілу доходів за складовими перевізного процесу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Відповідно до Переліку робіт і послуг, що належать до основної діяльності залізничного транспорту, та Порядку перерозподілу надходжень доходу від основної діяльності залізничного транспорту (далі – Порядок) перерозподіл надходжень доходу за роботи (послуги) з перевезення пасажирів здійснюється щомісяця за кожним проїзним документом, квиткова частина якого перерозподіляється за тарифним принципом пропорційно відстані проїзду по кожній залізниці, а плацкарта належить залізниці, яка здійснює підготовку в рейс та обслуговування вагона [6].

Кошти від продажу проїзних/перевізних документів по пасажирських перевезеннях надходять на поточний рахунок зі спеціальним режимом використання залізниць. З рахунку забороняється здійснювати будь-які витратні операції. Кошти, що надходять на цей рахунок, підлягають зарахуванню на централізований рахунок Укрзалізниці. Первинні документи, що засвідчують факт здійснення господарської операції, підлягають обробці у автоматизованих системах залізничного транспорту та відображенню у звітності про надходження доходу, які підлягають централізованому перерозподілу надходжень доходу. Згідно з положеннями Порядку перший принцип формування доходів такий. Доходи за роботи (послуги) з перевезення пасажирів визначають щомісяця після розподілу надходжень доходу з виділенням видів сполучень та статей доходів за кожним проїзним документом. Виділення видів сполучення та статей доходу є необхідним, оскільки рівень тарифів на перевезення пасажирів та інші послуги, пов'язані з перевезеннями у внутрішньому та міжнародному сполученні, різний.

Доходи формують за видами сполучень:

від перевезень у внутрішньому сполученні (приміське, місцеве, пряме);

від перевезень у міжнародному сполученні.

До перевезень внутрішнього прямого сполучення належать перевезення між станціями двох та більше залізниць України. Також до внутрішніх перевезень належать перевезення між станціями залізниць України транзитом по території іноземних держав.

Перевезення місцевого сполучення – це перевезення між станціями однієї залізниці України. Доходи від перевезень пасажирів у приміському сполученні між станціями залізниць України та іноземних держав за приміським тарифом належать до доходів у приміському сполученні залізниці продажу квитків.

У разі продажу залізницею проїзного/перевізного документа на проїзд чи перевезення у місцевому сполученні іншої залізниці облік надходжень доходу здійснює залізниця продажу у надходженнях доходу прямого сполучення. При перерозподілі надходжень доходу квиткову частину зараховують в доходи місцевого сполучення тієї залізниці, що виконувала перевезення, а плацкарту зараховують залізницям формування/приписки вагона/електропоїзда.

Перевезення у міжнародному сполученні здійснюють між станціями залізниць різних держав.

Доходи від пасажирських перевезень визначають за статтями:

доходи від перевезень пасажирів у приміському сполученні;

доходи від перевезень пасажирів у місцевому та прямому сполученні;

доходи від перевезень багажу, вантажобагажу у місцевому та прямому сполученні.

На сьогодні Правилами перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України визначено дві складових тарифу за пасажирські перевезення – це квиток та плацкарта [7]. Зважаючи на це вихідне положення, до другого принципу належить забезпечення розподілу доходу від пасажирських перевезень за складовими тарифу та видами робіт. Частина тарифу – плацкарта повинна забезпечувати покриття витрат на підготовку в рейс та обслуговування поїзда, вагона. Пасажирські вагони приписані до відповідних залізниць України, які здійснюють таку роботу. Крім залізниць України у 2012 р. створено Українську залізничну швидкісну компанію (УЗШК), яка утримує на балансі швидкісні електропоїзди категорії ІНТЕРСІТІ+. Залежно від приписки вагона/електропоїзда плацкарту належить розподіляти відповідним залізницям або УЗШК.

Оскільки продаж проїзних/перевізних документів в поїзди УЗШК здійснюється залізницями України, виникає потреба у виділенні та розподілі частки надходжень доходу у розмірі складової тарифу – плацкарти для УЗШК. На підставі відомостей та актів звірки щомісячно залізниці здійснюють розрахунки в розмірі плацкарти з УЗШК. Подальше формування доходу від перевезень пасажирів в поїздах УЗШК здійснюється окремо залізницями та УЗШК. Так УЗШК надає до Головного фінансово-економічного управління інформацію про надходження доходу від залізниць. Головне фінансово-економічне управління відображає у Відомості доходів від перевезень доходи УЗШК та надає право УЗШК на ці доходи.

Друга частина доходу від тарифної складової – квиток, повинна забезпечувати покриття витрат інфраструктури залізничного транспорту на переміщення пасажирських поїздів, тому розподіл доходу здійснюють пропорційно відстані проїзду по кожній залізниці.

Розподіл надходжень доходу за роботи (послуги) з перевезення багажу, вантажобагажу здійснюють також за тарифним принципом пропорційно вагону-кілометрам пробігу багажних, вантажобагажних поїздів, вагонів за кожним перевізним документом з виділенням видів сполучень та статей доходів.

Крім тарифу у проїзному документі можуть зазначати суми сервісних послуг, які надають за бажанням пасажира. До сервісних послуг відносять плату за користування білизною, придбання ланч-боксів, плата за реалізацію чаю, кондитерських виробів, тощо. Такі суми послуг приймають до обліку разом з тарифними платежами та розділяють на надходження доходу у внутрішньому та міжнародному сполученні, але не включають до складу доходів від перевезень, а обліковують як доходи від допоміжної діяльності після їх розподілу залізницям формування поїздів, вагонів та УЗШК.

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ

До складу доходів залізниць від надання послуг з допоміжної діяльності, що пов'язана з пасажирськими перевезеннями, разом з сумами сервісних послуг, включають збори за додаткові послуги та інші надходження.

До інших надходжень належать доходи від інших видів діяльності, суми страхових зборів, що отримані на користь інших організацій, а також суми, які обліковуються засобами автоматизованих систем Укрзалізниці, але такі надходження доходу належать зарубіжним залізницям.

За надання послуг з оформлення/повернення проїзних/перевізних документів касами залізниць України пасажир сплачує комісійний збір. Для забезпечення другого принципу щодо розподілу надходжень доходу за видами робіт залізниці отримують кошти безпосередньо на поточний рахунок госпрозрахункових станцій або дирекцій залізничних перевезень. Забезпечувати централізований перерозподіл надходжень доходу немає підстав, оскільки ці надходження доходу є місцевими та спрямовуються на покриття витрат на утримання штату касирів залізниць. Таким чином зі станцій залізниць інкасація відбувається на два рахунки: спеціалізований зі спеціальним режимом використання для перерозподілу надходжень доходу та поточний рахунок станцій чи Дирекцій залізничних перевезень.

Третій принцип формування доходів – обґрунтованість та повнота відомостей, що підтверджують право суб'єктів господарювання – учасників пасажирських залізничних перевезень на доходи. Цей принцип реалізується шляхом високого рівня автоматизації процесів оформлення/повернення проїзних/перевізних документів та обробки даних про суми доходів. Розрахунок надходжень доходу від пасажирських перевезень здійснюють в автоматизованій системі пасажирських перевезень, автоматизованій системі приміських перевезень, автоматизованій системі продажу електронних проїзних/перевізних документів. Облік надходжень доходу від додаткових послуг, крім комісійного збору, який обліковують засобами зазначеної автоматизованої системи здійснюють за кодами Переліку єдиних для всіх залізниць України платежів, зборів та штрафів, а також інших надходжень, які стягують при перевезенні пасажирів залізничним транспортом та їх коди [8].

На підставі даних автоматизованих систем на базі інформації центрального серверу Головного інформаційно-обчислювального центру Укрзалізниці щомісячно формують в розрізі кожної залізниці України продажу вихідні форми фінансово-статистичної звітності з даними про продані проїзні/перевізні документи залізницями України та підсумком розподілених сум надходжень доходу за видами сполучення:

за обсяговими показниками (пасажиро-кілометри, вагоно-кілометри пробігу багажних, вантажобагажних поїздів чи вагонів);

за сумами квиткових частин із розподілом по залізницях проїзду пасажирів;

за сумами плацкарти по залізницях формування поїздів (вагонів) та УЗШК із виділенням сум за фірмові поїзди (вагони);

за сумами сервісних послуг по залізницях формування поїздів (вагонів) та УЗШК;

за сумами провізних платежів від перевезення багажу, вантажобагажу з розподілом по залізницях перевезення.

Для забезпечення цього процесу інформаційно-обчислювальні центри залізниць України надають до Головного інформаційно-обчислювального центру Укрзалізниці інформацію щодо перевезення пасажирів у приміському сполученні та прямо-

му приміському сполученні по ділянках прилеглих залізниць України та іноземних держав, які оформлені за приміським тарифом.

Крім автоматизованого обліку надходжень доходу від пасажирських перевезень, що здійснюють фінансово-економічні служби залізниць на підставі фінансово-статистичної звітності інформаційно-обчислювальних центрів, також облік надходжень доходу від пасажирських перевезень у міжнародному сполученні здійснює розрахункова організація Укрзалізниці. Розрахункова організація Укрзалізниці забезпечує розрахунки з іноземними залізницями на суми, що належать іноземним залізницям, та отримує надходження доходу, що підлягають перерозподілу залізницям України.

З метою покращення сервісного обслуговування пасажирів в останні роки розширені можливості продажу електронних проїзних/перевізних документів (ЕПД). Ця послуга надається із застосуванням Internet-технологій через офіційні сайти Укрзалізниці та через сайти агентів (електронні канали самообслуговування). Поступово впроваджується продаж ЕПД в касах залізниць. При такій формі продажу фінансова-статистична звітність формується у відповідних звітах з автоматизованої системи по залізницях відправлення при перевезеннях пасажирів у внутрішньому сполученні. При перевезеннях пасажирів у міжнародному сполученні фінансова-статистична звітність формується:

по залізницях відправлення, якщо станція відправлення є станцією Укрзалізниці, а станція призначення є станцією іноземної залізниці;

по залізницях прибуття, якщо станція призначення є станцією Укрзалізниці, а станція відправлення є станцією іноземної залізниці;

по Південно-Західній залізниці, якщо станції відправлення та призначення є станціями іноземних залізниць.

Для обліку надходжень доходу від перевезень пасажирів у приміському сполученні на підставі даних автоматизованої системи приміських перевезень приміські служби залізниць складають відповідні звіти про доходні надходження, а інформаційно-обчислювальні центри передають інформацію до Головного інформаційно-обчислювального центру (ГІОЦ) для її узагальнення по всіх залізницях.

Формування перерозподілу надходжень доходу від пасажирських перевезень у міжнародному сполученні здійснює розрахункова організація Укрзалізниці. Від іноземних залізниць до розрахункової організації надходять розрахункові відомості про продаж квитків, резервування місць у вагони залізниць України, перевезення багажу. У розрахункових відомостях вказуються суми провізних платежів за проїзд пасажирів територією України, які по кожному квитку, плацкарті, відправкам багажу перевіряються на правильність розрахунків. Перевірка відбувається на підставі прийнятого в автоматизованих системах міжнародного розкладу руху потягів, відстані перевезень пасажирів, багажу по залізницях України. Розподіл належних доходів залізницям України по оформлених квитках (багажу) здійснюється пропорційно відстані проїзду по кожній залізниці України, плацкарта розподіляється залізницям-власницям вагонів та поїздів.

Розподіл належних доходів залізницям України та УЗШК по оформлених іноземними плацкартах у вагони залізниць-власниць України та поїзди УЗШК здійснюється відповідно до належності вагонів залізницям України та УЗШК.

Розподілені надходження доходу від перевезень відображаються Головним фінансово-економічним управлінням у Відомості доходів від перевезень.

Крім надходжень доходу від пасажирських перевезень, розрахункова організація отримує надходження доходу на підставі бухгалтерських виписок (сальдових відомостей) та включених до них розрахункових документів про проведення розрахунків за надані послуги при пасажирських перевезеннях на залізничних адміністраціях держав-учасниць СНД, Латвійської Республіки, Литовської Республіки, Естонської Республіки, Республіки Грузія та іноземних залізницях у міжнародному сполученні за такі види робіт та наданих послуг:

- перестановку пасажирських вагонів;
- пробіг пасажирських та багажних вагонів;
- обслуговування передаточних поїздів;
- економічні санкції за затримку пасажирських поїздів та інші.

Залізниці отримують надходження доходу від цих робіт/послуг шляхом виписки повідомлення (авізо) по внутрішніх розрахунках.

Контроль повноти надходжень доходу відбувається таким порядком.

Для здійснення розрахунку з перерозподілу доходів Головне фінансово-економічне управління надає до ГЮЦ зведені дані про надходження доходу залізниць, що складені на підставі одержаних та звірених з інформаційно-обчислювальними центрами залізниць даних від НФ. ГЮЦ на підставі одержаної інформації з автоматизованих систем та від інформаційно-обчислювальних центрів залізниць формує контрольну відомість про надходження доходу та вивіряє дані контрольної відомості з даними, що надані Головним фінансово-економічним управлінням.

Перерозподілу надходжень доходу передують перевірка звітних даних, що отримані Головним фінансово-економічним управлінням Укрзалізниці від фінансово-економічних служб залізниць та розрахункової організації, з даними ГЮЦ, що отримані засобами автоматизованих систем. При тотожності даних ГЮЦ виконує перерозподіл надходжень доходу.

Надання, обробка інформації та виконання розрахунків з розподілу доходів від пасажирських перевезень виконується у терміни, що встановлені Технологічним графіком надання, обробки інформації, виконання розрахунків з розподілу та формування доходів від пасажирських перевезень [9].

Висновки. Проведені дослідження дозволили встановити основні принципи формування доходів від пасажирських перевезень. Існуючі методичні підходи до розподілу доходів від пасажирських перевезень суб'єктів господарювання, що встановлені з урахуванням цих основних положень, задовольняють потребам сьогодення. Так, в організаційно-технологічній структурі пасажирських перевезень кожен з учасників процесу отримує частку доходів від перевезень та додаткових зборів.

Реформування залізничного транспорту вимагає удосконалення існуючих методичних підходів до розподілу доходів від пасажирських перевезень для забезпечення розподілу доходів іншим новоутвореним суб'єктам. Потребують подальших досліджень специфічні особливості процесу розподілу доходів, визначення факторів, що впливають на формування доходів. Результати досліджень будуть використані при встановленні додаткових принципів формування доходів, що дозволить удосконалити існуючі методичні підходи та розподілу доходів учасників пасажирських залізничних перевезень при створенні вертикально-інтегрованої системи управління пасажирським господарством.

ЛІТЕРАТУРА

1. П. Л. Чекалов. Железнодорожники провели подготовку к сезону массовых летних перевозок максимально ответственно/ П. Л. Чекалов // Магістраль. – 2013. – Вип 41. – С. 4 –5.
2. Колесникова Н. М. Теорія адаптивно-гармонізаційного механізму ціноутворення на залізничному транспорті: [монографія] / Н. М. Колесникова. – К., КУЕТТ, 2007. – 349 с.
3. Чорний В. В. Конкурентоспроможність залізниць на ринку вантажних перевезень: теорія, методологія, практика: [монографія] / В. В. Чорний. – К.: ДЕДУТ, 2012. – 401 с.
4. Крейнин А. В., Мазо Л. А. О принципах управления транспортными тарифами в условиях становления рыночного хозяйственного механизма / А. В. Крейнин, Л. А. Мазо // Вестник ВНИИЖТ.– 1992. – №1. – С. 6 – 12.
5. Рогачева Л. С., Мазо Л. А., Шмелев А. В. Методические основы формирования нового прейскуранта тарифов на грузовые перевозки и услуги инфраструктуры, выполняемые российскими железными дорогами / Л. С. Рогачева, Л. А. Мазо, А. В. Шмелев // Бюллетень транспортной информации. – 2002. – №10 (88). – С. 5 – 8.
6. Перелік робіт і послуг, що належать до основної діяльності залізничного транспорту, та Порядок перерозподілу надходжень доходу від основної діяльності залізничного транспорту, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 30 березня 2011 р. № 316.
7. Правила перевезень пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України, затверджені наказом Міністерства транспорту України від 27.12.2006 р. № 1196 зі змінами і доповненнями.
8. Перелік єдиних для всіх залізниць України платежів, зборів та штрафів, а також інших надходжень, які стягуються при перевезенні пасажирів залізничним транспортом та їх коди, введений в дію розпорядженням від 29.05.2000 р. №ЦЗЕ-902.
9. Технологічний графік надання, обробки інформації, виконання розрахунків з розподілу та формуванню доходів від пасажирських перевезень, затверджений ЦЗЕ від 26 грудня 2010 р.